

BİBLİYOGRAFYA:

el-Uşûlü'l-târîhiyye: Mecmû'atü veşâ'ik (nşr. Bulus Mes'ad – Nesîb el-Hâzin), Beyrut 1958, s. 106, 116-118, 141, 358, 367, 372, 374, 377, 385-386, 404, 408, 411, 440; İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, s. 33; İbn Dokmak, *el-Cevherü's-şermin fi siyeri'l-hulefâ' ve'l-mülûk ve's-selâtin* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Mekke 1402, s. 275, 339-340, 370, 428-429; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, IV/2, s. 1037; a.mlf., *İlgâsetü'l-ümme bi-keşfi'l-gumme* (nşr. M. Mustafa Ziyâde – Cemâled-din eş-Şeyyâl), Kahire 1940, s. 44-46; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VIII, 154; X, 29, 41; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, I, 125, 319, 482; II, 103, 442; IV, 94, 141; İbn Tolun, *Müfâkehetü'l-hillân fi havâdisi'z-zamân* (nşr. M. Mustafa), Kahire 1962, s. 164; Âlî, *Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-âdâtî'z-zâhire: Muştafa 'Âlî's Description of Cairo of 1599* (nşr. ve trc. A. Tietze), Wien 1975, s. 126; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 382, 521-526; Cebertî, *Mağharü't-takdis bi-zehâbi Devleti'l-Fransis* (nşr. M. Cevher – Ömer ed-Desûkî), Kahire 1969, s. 45-46, 120-121; Bulus Mes'ad, *ed-Devletü'l-'Osmaniyye fi Lübnân ve Süriye 1517-1916*, Kahire 1916, s. 13, 19, 21, 22, 29, 38, 53; Emir Haydar Ahmed eş-Şihâbî, *Lübnân fi 'ahdi'l-ümerâ'i's-Şihâbiyyin* (nşr. Esed Rüstem), Beyrut 1933, s. 35, 38, 106; Saîd Abdülfettâh Âşûr, *el-Müctema'u'l-Misri fi asri selâti-ni'l-Memâlik*, Kahire 1962, s. 37; Receb en-Necâr – Şükrî Mahmûd Ahmed, "eş-Şüttâr ve'l-'ayyârûn", *er-Risâle*, sy. 741 (1947), s. 8-9, 179, 185, 223; "Harfûş", *İA*, V/1, s. 231; K. S. Salibi, "Harfûş", *EI* (İng.), III, 205-206; W. M. Brinner, "Harfûş", *a.e.*, III, 206.

SEYYİD MUHAMMED ES-SEYYİD MAHMÛD

HARGÜŞİ

(الخرکوشی)

Ebû Sa'd (Saîd)

Abdûlmelik b. Muhammed

(ö. 406/1015-16)

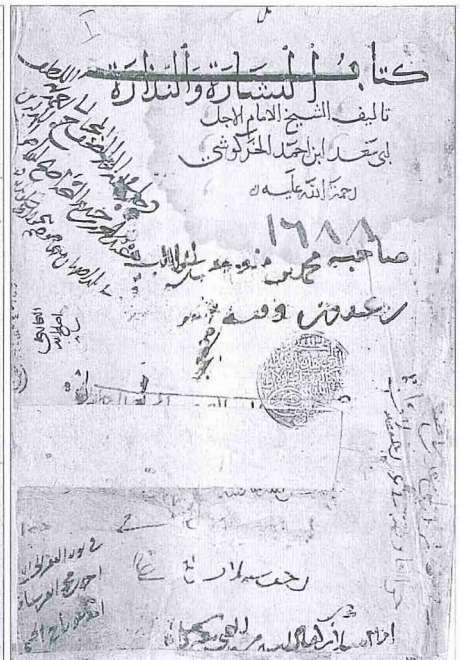
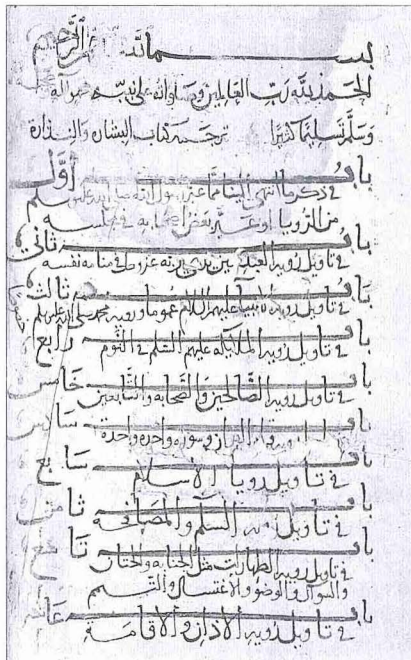
Mutasavvıf, vâiz,
fıkıh ve hadis âlimi.

Nişâbur'un bir mahallesi olan Hargûş'ta (Arapça telaffuzu ile Harkûş) doğdu. İlk tahsiline Nişâbur'da başladı. Muhammed b. Ali el-Mâsercisî başta olmak üzere tanınmış âlimlerden Şâfiî fıkıhı okudu ve hadis dersleri aldı. Bu alanlardaki bilgisini arttırmak için Bağdat'a, oradan da hac farızasını ifa etmek üzere Hicaz'a gitti. Bir süre Mekke'de ikamet etti. Kudüs ve Şam yanında Mısır'daki ilim merkezlerini de dolaşarak buralardaki âlimlerden faydalandıktan sonra Nişâbur'a döndü. İbn Nuceyd ve Ebû Sehl es-Sü'lûkî gibi zâhid ve sûfilerin meclislerine devam etti. Bir müddet sonra evinde inzivaya çekildi. Bu arada hadis okutmaya başladı ve zaman zaman vaaz verdi. Güvenilir bir râvi olarak kabul edildiğinden Hâkim en-Nîsâbüri gibi tanınmış âlimler kendi-

sinden hadis rivayet ettiler. Bir cami, bir medrese, bir de hastahane inşa ettirip bütün servetini ve kütüphanesini buraya vakfetti. Serpuş imal ederek kazandığı para ile geçimini sağladı. Hayır sever ve takvâ sahibi bir kişi olan Hargûşî, itibarlı ve ünlü olduğu halde sohbetlerine katılan fakir ve dervişlere devlet adamlarına davranıldığı gibi davranır ve saygı gösterirdi. Doğduğu yer olan Hargûş'ta vefat etti.

Eserleri. Hargûşî'nin günümüze ulaşan eserleri şunlardır: 1. *Şerefü'n-nebî* (Şerefü'n-nübüvve, Şerefü'l-Mustafa ve Delâ'ilü'n-nübüvve). Arthur John Arberry, şemâil ve siyere dair olan bu eserin sekiz cilt olduğunu söylüyorsa da (*İA*, V/1, s. 231) mevcut nüshaları bir cilttir (Sezgin, I, 670; Gündüz, s. 66). Eser, Mahmûd b. Muhammed er-Râvendî tarafından *Kitâbü'l-Siyer-i Musta'fa* adıyla Farsça'ya tercüme edilmiştir. Bir tercümenin Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2222) ve Beyazıt Devlet (Veliiyyüddin Efendi, nr. 888) kütüphanelerinde nüshaları vardır (Gündüz, s. 66). 2. *Kitâbü'l-Beşâre ve'n-nezâre*. Rüya ile ilgili olan eserde özellikle sülûk esnasında görülen rüyalar ve rüya ile kişilik arasındaki münasebetler üzerinde durulmaktadır. Kitabın Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 1688) bir nüshası bulunmaktadır (diğer nüs-

haları için bk. Sezgin, I, 670; Gündüz, s. 67). 3. *Tehzîbü'l-esrâr fi tabakâti'l-aşyâr*. Zühd, tasavvuf ve ahlâka dair olup yetmiş bölümden meydana gelmektedir. Hargûşî bu eserinde geniş ölçüde Ser-râc'ın *el-Lüma'*ından faydalanmıştır. Ancak eser başka kaynaklarda bulunmayan orijinal bilgiler de ihtiva etmektedir. Müellifin ele aldığı konular, genellikle *el-Lüma'* ve *Kütü'l-kulûb*'da görülen şekliyle tasavvufun bilinen meseleleridir (yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 671; Gündüz, s. 68-70, 87). Arberry, *Tehzîbü'l-esrâr*'ın mutasavvıflar ve tarikat ehli arasında fazla rağbet görmemesini, eseri müelliften rivayet eden öğrencisi Ebû Abdullah Şîrâzî ile ikinci râvisi Ebû Ali Kirmânî'nin zayıf ve güvenilirmez râviler olarak tanınmalarına bağlar (*İA*, V/1, s. 231). *Tehzîbü'l-esrâr*, Hargûşî'nin sohbet meclisindeki konuşmalarının bir öğrencisi tarafından kaydedilmesi suretiyle meydana gelmiştir. Fakat Hargûşî bu eserini bir dostunun arzusu üzerine kaleme aldığını söyler. Bir sûfi olmaktan çok zâhid ve vâiz olarak tanınan Hargûşî'ye sûfi tabakat kitaplarında yer verilmediği gibi şat-hiyelerin bulunmadığı ve zâhirî hükümlere bağlılığın esas alındığı *Tehzîbü'l-esrâr* da mutasavvıflar arasında pek tanınmamıştır. Kitap, İrfan Gündüz tarafından Berlin (nr. 2820) ve Süleymaniye (Şe-

Hargûşî'nin *Kitâbü'l-Beşâre ve'n-nezâre* adlı eserinin unvan sayfası ile ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1688)

hid Ali Paşa, nr. 1157) kütüphanelerindeki nüshalarına dayanılarak tahkik edilmiş ve Hargüşî'nin hayatı ve eserleri üzerine bir incelemeyle birlikte yayıma hazırlanmıştır (bk. bibl.).

Kaynaklarda Hargüşî'nin *Siyerü'l-ʿubâd ve'z-zühâd* (Sem'ânî, IX, 94), *Kitâbü'z-Zühâd* (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 256), *Şe'âirü's-sâlihîn* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1045, 1047), *el-Levâmi'* (a.g.e., II, 1559), *Kitâbü'l-Halâş ve'n-necâh* (Hargüşî, s. 26) *et-Tefsîr* (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 256) gibi eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Hargüşî, *Tehzibü'l-esrâr* (haz. İrfan Gündüz, doçentlik çalışması, 1990), İSAM Ktp., nr. 16.971, s. 26; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 432; İbrâhim b. Muhammed es-Sarîfî, *Târîhu Nisâbü'r: el-Müntehab mine's-Siyâk* (nşr. M. Kâzım el-Mahmûdî), Kum 1362 hş., s. 501-502; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 360; IX, 94; İbn Asâkir, *Tebîyünü kezi-bi'l-müfterî*, s. 233-236; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. R. A. Nicholson), Leiden 1905-1907, II, 192; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 360; Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 477; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 256; a.mlf., *el-İber*, II, 214; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1066; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), X, 137; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 254; *Keşfü'z-zunûn*, I, 214, 514; II, 1045, 1047, 1559; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 184-185; Sezgin, *GAS*, I, 670-671; İrfan Gündüz, *Ebû Sa'd el-Hargüşî ve Tehzibü'l-esrâr* (doçentlik çalışması, 1990), İSAM Ktp., nr. 17.717, s. 65-70, 87-88; A. J. Arberry, "Hargüşî", *IA*, V/1, s. 231; a.mlf., "al-Khar-güşî", *El'* (Ing.), IV, 1074.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

HÂRİCE b. HUZÂFE

(خارجة بن حذافة)

Hârice b. Huzâfe b. Gânim
el-Kureşî el-Adevî
(ö. 40/661)

Sahâbî.

Kureş kabilesinin Benî Adî koluna mensup olduğu için Kureşî ve Adevî nisbeleriyle anılır. Annesi Fâtıma bint Amr b. Büceyre el-Adevîye'dir. Kureş arasında da kahramanlığı ile tanınan ve "1000 kişiye bedel" bir süvari sayılan Hârice'nin ne zaman müslüman olduğu bilinmemektedir. Hz. Ömer döneminde Mısır'ın fethine katıldı ve halifenin Amr b. Âs'a gönderdiği takviye birliklerden birine kumanda etti. Mısır'ın fethinden sonra Hz. Ömer, Amr b. Âs'a yazdığı mektupta Bey'atür-rıdvân'a katılanlarla birlikte kahramanlığı ve yararlılıkları sebebiyle Hârice'ye de atıf verildiğini istedi (İbn Sa'd, IV, 261).

Hârice daha sonra Amr b. Âs tarafından şurta âmiri olarak görevlendirildi. Bazı kaynaklarda kadı olarak görev yaptığı da kaydedilir.

H. Ali'yi, Muâviye b. Ebû Süfyan'ı ve Amr b. Âs'ı öldürmek üzere harekete geçen üç Hâricî'den Zâzeveyh, 17 Ramazan 40 (24 Ocak 661) tarihinde vali Amr b. Âs'ın rahatsızlığı sebebiyle sabah namazını kıldırarak görevlendiren Hârice b. Huzâfe'yi Amr zannedip hançerle şehid etti. Hârice'nin iki hanımından Abdurrahman, Ebân, Abdullah ve Avn adında dört oğlu olmuştur.

Hârice b. Huzâfe'nin naklettiği vitir namazıyla ilgili hadis Abdullah b. Ebû Mürre ez-Zevfî ve Abdurrahman b. Cübeyr el-Mısırî tarafından rivayet edilmiş; Dârimî, İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin *es-Sünen*'lerinde yer almıştır (Wensinck, VIII, 69).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 188-189, 261; Kindî, *el-Vülât ve'l-kudât* (Nassâr), s. 33, 39, 55; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 203; a.mlf., *et-Târîhu's-sagîr*, I, 93; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 212; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 253; V, 149; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 373; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, III, 111; a.mlf., *Meşâhîr*, s. 56; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 156; İbn Kudâme, *et-Tebîyün fi ensâbi'l-Kureşiyîn* (nşr. M. Nâîf ed-Düeymî), Beyrut 1408/1988, s. 442, 452; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 394; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe* (Benâ), II, 83-84; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VII, 216-217; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VIII, 6-8; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 330; Fâsî, *el-İkdu's-şemîn*, IV, 256-257; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 399; a.mlf., *Tehzibü'l-Tehzib*, III, 74; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 69.

HÜSEYİN ALGÜL

HÂRİCE b. ZEYD

(خارجة بن زيد)

Ebû Zeyd Hârice b. Zeyd
b. Sâbit el-Ensârî en-Neccârî
(ö. 100/718-19)

Medineli meşhur
yedi tâbiîn fakihinden biri.

30 (650-51) yılında dünyaya geldi; 29'da doğduğu da rivayet edilmektedir. Ensardan ve Benî Neccâr kabilesinden meşhur sahâbî Zeyd b. Sâbit'in oğludur. Medine'de "fukahâ-i seb'a" diye şöhret bulan yedi fakihden ve Ömer b. Abdülazîz'in Medine valiliği sırasında (706-712) danışma kuruluna seçtiği on âlimden biri olan Hârice'nin ferâiz ilmi ve divan kâtipliği sahalarında uzman olduğu kaydedilir. Ayrıca hadis rivayetiyle de ünlü olup sika râviler arasında sayılmaktadır. Çeşitli kay-

naklarda çok sayıda hadis rivayet ettiği-nin belirtilmesine karşılık Zehebî, rivayetin azlığı gerekçesiyle Hârice'nin biyografisini vermeye gerek görmediğini söylemektedir (*Tezkiretü'l-huffâz*, I, 91). Başta babası ve annesi Ümmü Sa'd (Cemile bint Sa'd b. Rebî' el-Ensârî) olmak üzere amcası Yezîd b. Sâbit ile Üsâme b. Zeyd, Ümmü'l-Alâ el-Ensâriyye ve Sehl b. Sa'd gibi sahâbilerden hadis rivayet etmiştir. Ancak Buhârî, amcasının Ebû Bekir döneminde şehid edildiğine dair rivayetin doğru olması halinde ondan naklettiği rivayetlerin mürsel sayılması gerektiğini söylemektedir (*et-Târîhu's-sagîr*, I, 42). Kendisinden rivayette bulunanlar arasında oğlu Süleyman, kardeşinin oğlu Saîd b. Süleyman, Ebû Bekir b. Hazm, Kays b. Sa'd, İbn Şihâb ez-Zührî ve fıkhta talebesi olan Ebû'z-Zinâd yer almaktadır.

İbn Asâkir'in tarih belirtmeksizin Hârice'nin Dimaşk'a gidip orada ikamet ettiğine ve Ebû'l-Hüseyn er-Râzî tarafından Dimaşk'lı hocaları arasında sayıldığına dair verdiği bilgiye bakılırsa orada ders verecek kadar uzun bir süre kaldığı söylenebilir.

100 (718-19) yılında vefat eden Hârice'nin ölüm tarihi 99 olarak da kaydedilmektedir. Cenaze namazını Medine Valisi Ebû Bekir b. Hazm kıldırması, ölüm haberini duyan Ömer b. Abdülazîz, "Allah'a yemin ederim ki onun ölümü İslâm'da bir boşluk meydana getirmiştir" diyerek özünü ifade etmiştir. Hârice b. Zeyd, Ömer b. Abdülazîz'in kaynak yetersizliği dolayısıyla sadece ona bağlatıldığı özel tahsisatı kendi durumundaki diğer kişilere de verilmesi halinde kabul edebileceğini söyleyip geri çevirecek kadar takvâ sahibi bir kimse idi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 262-263; Ali b. Medî-nî, *İlzel* (Kal'acî), s. 50; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), II, 627; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 204; a.mlf., *et-Târîhu's-sagîr*, I, 42, 215, 216; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâş), s. 260; İbn Abdürrabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, IV, 168, 169; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 64; a.mlf., *eş-Şikât*, IV, 211; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 43; İbn Asâkir, *Tehzibü Târîhi Dimaşki'l-kebir*, Beyrut 1979, V, 27-29; Nevevî, *Tehzib*, I/1, s. 172; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 223; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VIII, 8-13; Zehebî, *el-İber*, I, 90; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 437-441; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 91-92; Safedî, *el-Vâfi*, XIII, 241; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IX, 187; İbn Hacer, *Tehzibü'l-Tehzib*, III, 74; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, Kahire 1963, I, 242-243; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 35.

MEHMET ERDOĞAN